

पर्यटन विभागाच्या अखत्यारितील जागेमध्ये
भटक्या श्वानांचा वावर रोखण्यासाठी
उपाययोजना करण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पर्यटन व सांस्कृतिक कार्य विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : टिडीएस-२०२५/१२/प्र.क्र.१६३/पर्यटन-४
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक: ०५ जानेवारी, २०२६

संदर्भ : सचिव (पदुम), कृषी, पशुसंवर्धन, दुग्धव्यवसाय व मत्स्यव्यवसाय विभाग यांचे अर्धशासकीय पत्र
दि.०१/१२/२०२५.

प्रस्तावना :

भटक्या जनावरांमुळे मानवाच्या दैनंदिन जीवनात होणारा उपद्रव तसेच मानव-श्वान संघर्षाच्या गंभीर घटनांच्या पार्श्वभूमीवर मा. सर्वोच्च न्यायालयाने SOU MOTO WRIT PETITION क्र. ५/२०२५ दाखल करून घेतली आहे. सदर याचिकेवर दि.०७.११.२०२५ रोजी झालेल्या सुनावणीअंती दिलेल्या अंतरिम निर्णयान्वये मा. सर्वोच्च न्यायालयाने मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी उपाययोजना करण्याचे निर्देश दिले आहेत. सदर आदेशामध्ये "सरकारी आणि खाजगी शैक्षणिक संस्था, रुग्णालये (जिल्हा रुग्णालये, प्राथमिक आरोग्य केंद्रे आणि वैद्यकीय महाविद्यालये यासह) आणि क्रीडा संकुल किंवा स्टेडियमसह परंतु त्यापुरते मर्यादित नसलेल्या संस्थात्मक परिसरात (सार्वजनिक किंवा खाजगी) श्वानदंशास प्रतिबंध करण्यासाठी आणि भटक्या श्वानांच्या व्यवस्थापनासाठी भारतीय प्राणी कल्याण मंडळाकडून प्रभावी कार्यनियंत्रण नियमावली (SOP) निश्चित करून सर्व राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये एकसमानपणे लागू करण्यात यावी" या निर्देशाचा समावेश आहे. त्यानुसार भारतीय प्राणी कल्याण मंडळाकडून प्रभावी कार्यनियंत्रण नियमावली (SOP) निश्चित करण्यात आली असून सदर नियमावलीनुसार पर्यटन विभागाच्या अधिनस्त महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाची निवासस्थाने, परिसराची देखभाल, स्वच्छता तसेच भटक्या श्वानांचा सदर संस्थेच्या परिसरामध्ये वावर असणार नाही, याची खात्री करण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधिन होती.

शासन निर्णय :-

महाराष्ट्र राज्यात विविध पर्यटनस्थळे आहेत. तसेच, पर्यटन विभागाकडे होमस्टे, हॉटेल, मोटेल, रिसॉर्ट्स, पर्यटकांकरिताची निवासस्थाने इ. नोंदणीकृत पर्यटन प्रकल्प घटक आहेत. सदर ठिकाणे ज्या स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या (ग्रामपंचायत, नगरपालिका, महानगरपालिका) प्रत्यक्ष अधिकारक्षेत्रात येतात, अशा ठिकाणी मानव-श्वान संघर्ष टाळण्यासाठी भारतीय प्राणी कल्याण मंडळाकडून निश्चित करण्यात आलेल्या प्रभावी कार्यनियंत्रण नियमावली (SOP) ची प्रभावी अंमलबजावणी करण्यासाठी स्थानिक स्वराज्य संस्थेसोबत योग्य तो

समन्वय साधण्यासाठी ०६ प्रादेशिक उपसंचालक, पर्यटन संचालनालय यांना “नोडल अधिकारी” म्हणून नेमण्यात येत आहे. तसेच, सहसंचालक, पर्यटन संचालनालय यांना “नियंत्रण अधिकारी” म्हणून नेमण्यात येत आहे.

०२ भारतीय प्राणी कल्याण महामंडळाकडून निश्चित करण्यात आलेली प्रभावी कार्यनियंत्रण नियमावली (SOP) नुसार महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाच्या पर्यटक निवासस्थानामध्ये परिसरामध्ये भटक्या श्वानांचा वावर रोखण्यासाठी आवश्यक त्या उपाययोजना संबंधित नोडल अधिकारी यांनी कराव्यात.

०३. महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळाच्या पर्यटक निवासस्थान प्रवेशद्वारावर दर्शनी भागावर संबंधित नोडल अधिकारी यांची माहिती प्रदर्शित करण्यात यावी.

०४. राज्यातील पर्यटनस्थळी सदर उपाययोजनांची अंमलबजावणीबाबत नियंत्रण अधिकारी स्तरावर वेळोवेळी आढावा घेण्यात यावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक क्रमांक २०२६०१०५११०१२५३७२३ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(विजय कृष्णाजी पोवार)
उपसचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.मंत्री (पर्यटन) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
२. मा. मुख्य सचिव यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई.
३. मा. प्रधान सचिव (पर्यटन), यांचे स्वीय सहाय्यक, मंत्रालय, मुंबई.
४. संचालक, पर्यटन संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचे स्वीय सहाय्यक.
५. व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र पर्यटन विकास महामंडळ, मुंबई यांचे स्वीय सहाय्यक.
६. निवडनस्ती (पर्यटन-४).

****